

# Smedsforskaren

December 2001

Nummer 4, årgång 7

---

FFS, Warfvinges väg 16, 4 tr, 112 51 Stockholm

Postgiro 84 28 21-1

Internet: [www.smed.genealogi.se](http://www.smed.genealogi.se)

Databasen SMED, c/o Örjan Hedenberg, Gökvägen 5, 175 64 Järfälla, e-post: [orjan.hedenberg@telia.com](mailto:orjan.hedenberg@telia.com)

Redaktör för Smedsforskaren:

Fredrik Derefeldt, Måsgatan 11, 619 32 Trosa, e-post: [fredrik@derefeldt.nu](mailto:fredrik@derefeldt.nu)

Bilaga till detta nummer: Inbetalningskort för nästa års medlemskap

---

## Verksamhetsplan 2002

- Styrelsen -

Efter ett år av omställningar går FFS vidare mot en utökad verksamhet.

En samlingsutgåva av de första 10 häftena av Svenska Smedsläkter utkommer. I övrigt sker sedvanlig utgivning av Smedsforskaren med 4 nr, och av Svenska Smedsläkter i normal takt. Dessutom planeras för ytterligare publicering, exempelvis av regionala bruksarkivlistor som ett led i bruksarkivprojektet. Dessutom fortsätter utvecklingen av SMED-databasen och förberedelser för ännu en uppdatering av Smedskivan, efter den lyckade satsningen på version 2.

Som ett led i detta arbete sker en utökad satsning på sockengenomgångar. Det innebär såväl åtgärder för att uppmuntra registrering av återstående

brukssocknar, som en förbättrad sammanställning av redan tingade socknar, med uppföljning av vilka socknar som blivit klara och var de färdiga genomgångarna förvaras.

En satsning på ny teknik kommer också att ske, bl a för att lättare sprida information inom och utom Sverige, inklusive vidareutveckling av vår egen domän på Internet.

Vi kommer också att satsa på att ytterligare sprida information om föreningens existens, dels genom broschyren, dels genom kontakter med andra föreningar.

Dessutom kommer det att ske en satsning på att utveckla utbudet för medlemmarna, genom nya förmåner och en större spridning av mötesverksamheten över landet.

## Oförändrad medlemsavgift

- Styrelsen -

för 2002 var ett av besluten på höstmötet.

Även för nästa år är avgiften alltså 80:- (inom Sverige) och inbetalningskort medföljer detta nummer. Betala före 28/2 för att vara säker på att få nästa nummer av Smedsforskaren när det kommer ut.

Bland övriga beslut kan nämnas att Agneta Lilie von Rosen utsågs till hedersmedlem. Efter att ha lämnat styrelsen för ett år sedan, efter att ha arbetat mycket för FFS ända sedan starten, gjorde hon sin sista insats för föreningen under våren, och på detta sätt har FFS alltså nu visat sitt tack.

FFS införde nu också en valberedning, bestående av Örjan Hedenberg.

I övrigt omvaldes styrelsen, men fick i uppdrag att se över stadgarna när det gäller sådant som mandatperioder och revisorer.

---

## Svenska Smedsläkter-boken

- Styrelsen -

med nr 1-10 uppdaterade med tillägg och rättelser är en av de nyheter som kommer på det nya året.

Alla detaljer är inte klara än men den kommer att kosta ca 200:-, och priset blir ännu lägre för medlemmar i FFS.

Närmare presentation av boken planeras till Smedsforskaren 1/02.

Har du tillägg/rättelser till någon av släkterna i dessa tio häften som du inte meddelat oss, skicka dem snarast till FFS!

## **En satsning på sockengenomgångar**

- Styrelsen -

har beslutats av styrelsen, för att accelerera arbetet. Den innebär att FFS köper de mikrokort som behövs för dig som tar på sig att registrera alla smeder i en socken, och att du sedan får behålla korten om du blir klar inom ett år.

Så anmäl till oss om du vill gå igenom en socken, antingen till föreningens adress, eller till Anette på e-post [spangberg@home.se](mailto:spangberg@home.se) så hör vi av oss sedan.

Till dags dato har ca 100 socknar gått igenom eller tingats, men det finns åtskilliga vita fläckar.

Tyvärr var dock listan i förra numret ofullständig. Den frågan togs också upp av Bertil Ilhage i en skrivelse till höstmötet. Mötet beslutade att det räckte med de formuleringar om sockengenomgångar som finns i verksamhetsplanen.

Arbetet med denna del av planen har redan satts igång, och den uppdaterade

version av listan, inkl. vilka socknar som är klara och var de finns, kommer som en bilaga till Smedsforskaren under nästa år.

---

### **Smedsforskaren**

- Redaktören -

Nummer 3/2001 blev kraftigt försenad vilket har fått till följd att även detta nummer blir lite senare för att inte ligga för tätt på det tidigare numret.

Orsakerna till förseningen beror på ett datahaveri vilket är åtgärdat. Dessutom drabbades som jag ett svårt sjukdomsfall i familjen, vilket slutligen resulterade i ett dödsfall.

Nu skall dock Smedsforskaren komma ikapp vilket gör att nästa nummer utkommer under Mars månad.

---

### **Släktnamnens berättelse**

- Anette Spångberg -

Ett smedsläktnamn har mer att berätta än vad man vid en första anblick kanske tror. Namnet kan berätta såväl om varifrån en släkt kommer som när ungefär ett namn togs. Ulf Berggren höll ett kortare föredrag över smedsläktnamn vid föreningens höstmöte den 4 december.

- Smedsläkternas namn säger en del om när i tid ett släktnamn togs, berättar Ulf Berggren. Typiskt för de allra äldsta namnen är att de är korta och att de gärna har fått sin inspiration från djurens rike.

Som exempel nämner han 1600-tals namnen Tupp och Tjäder. Andra namn från denna tid har inspirerats från andra delar av naturen, till exempel namnen Palm och Broms.

Från början var dock dessa namn s k binamn.

### Identifiering med släktnamn

En hypotes som Ulf Berggren har till användningen av släktnamn är att man vid bruket hade behov av att kunna skilja på alla Andersson och Johansson bland brukets anställda. En liknande parallell kan dras till varför soldaterna fick soldatnamn (för att kunna skilja på alla vid regementet).

Även det stora utländska inflytandet över järnhanteringen kan ha haft en påverkan. Från bl a Valonien kom många med ett annat namnskick än det svenska, vilket kan ha medfört att även de svenska smederna ville ha egna namn.

Det finns även exempel på hur patronymer har blivit smedsläktnamn. Till exempel var namnet Tolf från början patronymen Tolfsson. Andra namn på 1600-talet är en beskrivning varifrån slakten härstammar. Således kommer slakten Hellsing från Hälsingland och en släkt Wärme från Värmland.

När man läser i kyrkoböckerna från början av 1700-talet, är förekomsten av släktnamn dock mindre än tidigare. Var det mindre vanligt förekommande med släktnamn under denna tid?

- Nej, menar Ulf Berggren. Det troliga är att prästerna helt enkelt inte noterade släktnamnen. Och ett par decennier senare så är dessa namn tillbaka igen.

### **Tvådelade namn**

Under 1700-talet blir smedsläktnamnen tvådelade. Fortfarande är naturen en stor idégivare. Namn som dyker upp under denna tid är till exempel Berggren och Hedström. Men även smedsyrket och järnhanteringen ger inspiration vid tagandet av namn. Hammarström, Stålborg, Hjulström, Tångring och Stålhammar är namn som tillkom under denna tid.

På 1700-talet blir det även vanligt att ta namn från orter. Således uppkommer flera släkter Bernström från Bernshammars bruk, en släkt Spångberg från Spånga bruk, och en släkt Hellgren från Hällefors bruk.

I slutet av 1700-talet är influenserna från Frankrike starka i Sverige. Ett exempel på detta är användandet av accenter, till exempel i namnet Norén.

Familjer som tidigt har haft ett släktnamn har ibland efter flera decennier eller ett århundrade med detta namn, bytt till ett helt annat.

- En orsak till att man bytte namn kan ha varit att man tyckte att namnet var för gammaldags eller att det var ett mindre tilltalande namn, berättar Ulf Berggren.

Så slakten Tupp bytte namn till Åberg, slakten Kopparnäsa blev Sverkström och slakten Fulfisk blev bara Fisk. En annan orsak kan ha varit att namnet var för vanligt. Så en gren i den stora Gevert-slakten, bytte namn till Söderström.

Namnet kan luras.

Mängden sägner är stora när man har brukssmeder i släkten. Många är historierna om att en släkt har vallonskt ursprung. Ryktena är många men det har visat sig att ytterst få bevis finns för vallonsk bakgrund. Det är även lätt att bli lurad. Som exempel nämner Ulf Berggren namnet Silja, som ibland har blivit Siljard. Sanningen är dock att släkten har ett tyskt ursprung:

En gren av släkten Gerich har via Siliakusson blivit Silja som i sin tur har blivit Siljard.

Oavsett vilket släktnamn som nu dyker upp i den egna släktforskningen, så har det efter höstmötet skapat en massa funderingar över hur just ”mina” smeder tog sina namn, och varför. Genom Ulf Berggrens intressanta föredrag så har jag dock fått några ledtrådar att nysta vidare i.

---

### ***Ett vallonbruk utanför Uppland***

*Utdrag ur boken Iggesunds bruks historia del I av Gustaf Utterström, ISBN 91-7810-285-5. Förmedlat av Örjan Hedenberg, forts. från artikeln i nummer 3/2001.*

Det utländska inflytandet på svensk bergs- och brukshantering var betydande under medeltiden, både tekniskt och organisatoriskt. Otivelaktigt var det tyska inslaget avgjort dominerande. Ännu kan man i många ortnamn i Bergslagen spåra tyska personnamn.

Under 1500-talet fortsatte det tyska inflytandet. Att märka är att Österby bruk, senare mest känt som ett av de stora vallonbruken, grundades på 1540-talet av tyskar och att dit värvades tyska hammarsmeder och stålsmeder från Danzig och andra tyska orter samt masmästare och kolare. Det var under denna tid tysksmidet i sin ursprungliga form infördes i Sverige.

Under senare delen av 1500-talet kan man finna tecken på impulser från annat håll, nämligen från södra Nederländerna, och de utlänningar, som tilldragit sig störst uppmärksamhet i svensk järnhantering och som i viss utsträckning kommit att fördunkla tyskarnas betydelse är vallonerna.

Den verkliga valloninvandringen satte dock in först i början av 1600-talet, då vallonen Willem de Besche togs i anspråk för ledningen av järnindustrin i Södermanland. De avgörande impulserna kom dock från Louis de Geer, som genom de Besche fick ögonen på Sverige, där han snart blev landets störste industriidkare. Det var med andra ord företagare av vallonsk härkomst, som knöt kontakterna med Sverige. Till de Geers industrier i Sverige behövdes kvalificerad arbetskraft. Sådan fanns inte i Sverige men väl i Nederländerna. Sedan de Geer 1618 arrenderat Finspång av kronan, gick en väx-

ande ström av invandrare från de av valloner bebodda delarna av Frankrike och nuvarande Belgien till Finspång och övriga de Geer tillhöriga bruk.

Som orsak till att vallonerna gav sig iväg från sin hembygd mot ovissa öden i okänt land har man tidigare pekat på religiösa förföljelser mot de kalvinistiska vallonerna. Så var dock inte fallet. Utvandringarna hade istället ekonomiska orsaker. I samband med krig mellan Nederländerna och Spanien på 1620-talet drabbades hela det vallonska järndistriktet av en kris med arbetslöshet. Arbetarna frestades då att pröva lyckan i ett annat land, nämligen Sverige.

Värvingen sköttes av verkliga emigrantagenter, som på de Geers eller de Besches vägnar slöt kontrakt med arbetarna. Någon flykt var det inte frågan om. De utvandrade vallonerna representerade många yrken, men det övervägande flertalet var masugnsarbetare, smältare, stångjärnssmeder och kolare. Resmilan skall ha införts till Sverige av vallonerna. Valloninvandringen var livligast under 1620-talet och början av 1630-talet för att sedan helt avstanna under 1650-talet.

Konkurrensen om den värdefulla arbetskraften föranledde de Geer att i kontrakten med arbetarna införa den bestämmelsen, att ingen vid kontraktstidens slut fick taga tjänst hos någon annan i Sverige. Dessa bestämmelser har i senare tid skapat den föreställningen, att det var förbjudet för andra att använda vallonsmede. Någon dylik lagbestämmelse fanns inte. I beviljade bruksprivilegier sägs ingenting om den smidesmetod man tänkte använda. I Iggesunds privilegier nämns ingenting därom.

Klausulen om att vallonsmeden ej fick ta tjänst hos någon annan gällde ju endast de första invandrarna med kontrakt. För deras efterkommande söner tillämpades istället samma regler för avflyttning som för övrigt bruksfolk. När folkmängden vid de första vallonbruken ökade och alla männen inte kunde beredas arbete hemma på bruket, måste några söka arbete på annat håll och det blev vanligen vid bruken; yrkestraditionen satt hårt i. Tack vare namnen är det lätt att följa vallonernas spridning över Sverige - till en del. Under 1700-talet finner man vid de flesta mellansvenska bruk med tysksmede åtminstone då och då vallonnamn.

[...]

Mantalslängderna i slutet av 1600-talet upptar blott klumpsummor för Iggesund. Där fanns år 1690 30 mantalsskrivna (vuxna) personer eller inalles bortåt 80 vuxna, barn och åldringar. I 1700 års mantalslängd möter vallonnamnen Pipping (bokhållare), Douhan, Pira, Gilljam, Hybbinette och Colling utan angivande av yrke. De för svenska

öron underligt klingande vallonnarnas erbjuder en rik provkarta av stavning i skilda källor. En utredning 1935 redovisar inte mindre än 72 olika stavningar av namnet Boivi-Beve och 48 av namnet Gauffin. Här användes vanligen - oberoende av källornas varierande former - den nutida hävdvunna stavningen.

Bästa upplysningarna om de till Iggesund inflyttade vallonnarnas ursprung får man i Njutångers församlingsböcker. De börjar visserligen först 1710, men framförallt dödböckerna med sina personalia ger uppgifter om avlidna personers födelseort och ibland även om den plats från vilken de kom till Iggesund.

#### **Några exempel på personalia i dödboken:**

År 1764 den 3 okt avsömnade, den 14 begravdes gl klensmeden på Iggesunds Bruk Bengt Antonsson Colling. Moder: Nicola Frantzdatter Tillman. På sitt 12:te år följde föräldrarna hit till Iggesunds Bruk. Här han på sitt 24 år trädde i äktenskap med pigan Anna Johansdotter Gilljam. Vilket 18 års äktenskap välsignades med 8 barn, 4 söner och 4 döttrar. Av vilka en son och tvenne döttrar äro döda. 1725 den 2 april blev änkling. Samma år den 25 dec. giftade sig ånyo med änkan hustru Margareta Clasdotter (Pira) på Iggesunds Bruk, som fött honom en son som lever. 1754 den 3 jan vart åter änkling. Varit en gudfruktig, stilla ärlig och arbetsam man. Stod i arbete tills 4 dygn före döden, då han blev hemsökt av slag. Därav han dog 82 och  $\frac{3}{4}$  års berömlig levnad.

När man räknar denne mans barn, barnabarn och barnabarnsbarn som dels lever dels äro avsömnade bliver det en summa av 43 själar.

1719 den 12 maj avled Johan Duan. Gammal hammarsmed på Iggesunds Bruk. 1652 föddes på Åkerby bruk i Lövsta socken. Fader: Jakob Duan. Moder: Pouset Nonne. Arbetat på Harnäs bruk. På sitt 30 år ingick äktenskap med hustru Margta Giljam. Levde med henne 3 år. Haft med henne 2 söner. En döder. Sedan ingick äktenskap med hustru Lisbet Clasdotter. Levat med henne 29 år. Haft med henne 2 söner och 5 döttrar. En son och en dotter döda. Levat ärligt och läst i bok.

I 1712 års husförhörslängd saknas Pipping. Två smeder, Nils Poussar och Johan Bajor har tillkommit, men Bajor flyttade snart bort och Poussar dog 1731. Släkten Douhan försvann från Iggesund då Jakob Douhan avled 1748. Sedan tillkom inga nya vallonnarnas förrän 1760, då räckarmästaren Märten Gauffin flyttade in från Vattholma i Uppland. En smedsdräng Bouvin gästspelade i Iggesund några år på 1790-talet. Det var alltså en relativt liten inflyttning och en ganska begränsad krets av vallonsläkter, som under 1700-talet satte sin prägel på

Iggesunds bruk: Hybbinette, Pira, Colling och Gilljam. Den sistnämnda släkten försvann från bruket under 1790-talet. Genom giften var dock även andra vallonsläkter representerade här på kvinnosidan: Tillman, Beve, Pousette, Dubois, Blank, Martin. Går man längre tillbaka i släktleden, kan man givetvis spåra ännu fler vallonsläkter.

I församlingsböckerna kan man se, att de första bärarna av namnen Hybbinette och Pira kom till Iggesund från Österby, Gilljam från Åkerby och Vattholma, Douhan från Åkerby och Söderfors, Colling från Strömsberg. Något senare lämnade även Galtström (Poussar), Gysinge och Ullfors tributer. De under brukets första tid inflyttade smederna kom alltså uteslutande från andra vallonbruk.

---

## **God fortsättning på det nya året önska styrelsen.**

---

### *Nya medlemmar*

Föreningen välkomnar följande nya medlemmar:

- 518 Sven Pettersson, Alströmersgatan 12, nb, 503 43 Borås
- 519 Rickard Grusell, Hagstuvägen 3, 739 31 Skinnskatteberg
- 520 Lennart Elg, Murkelvägen 172, 184 34 Åkersberga
- 521 Margitta Friberg, Kungsgatan 8, 824 43 Hudiksvall
- 522 Nina Granholm, Vallgatan 31, 854 60 Sundsvall
- 523 Arne Cajdert, Box 1105, 262 22 Ängelholm
- 524 Erik Holm, Villagatan 19A, 691 41 Karlskoga
- 525 Birgitta Fransson, Maskinstgatan 3, 4 tr, 117 66 Stockholm
- 526 Ingvard Hoffman, Billbergsvägen 11, 633 69 Skogstorp
- 527 Sonja Hedman, Hasselvägen 15, 191 46 Solentuna
- 528 Anders Thornberg, Vretavägen 40, 755 91 Uppsala
- 529 Lennart Medquist, Ölandsgatan 14, 621 49 Visby
- 530 Margareta Pettersson, Visthusgatan 81, 724 81 Västerås
- 531 Tom Hedström, Kornettvägen 1, 192 73 Solentuna
- 532 Gunnar Runnefelt, Tingsvägen 17, 4 tr, 145 56 Norsborg